

УДК 378

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ОСНОВНИХ ПОНЯТЬ У РЕАЛІЗАЦІЇ КОМПЕТЕНТІСНОГО ПІДХОДУ В ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ЛІКАРІВ

Нахасва Ярина Михайлівна
м.Тернопіль

У статті розглядається термінологічний аналіз основних понять реалізації компетентнісного підходу в підготовці майбутніх лікарів у вищих навчальних закладах. Зроблено наголос на тому, що навчання у вищій школі спрямовується на формування професійної компетентності майбутнього фахівця медицини. Важливою складовою професійної компетентності майбутніх лікарів визначено готовність до професійно-мовленнєвої діяльності з використанням медичної термінології. Обґрунтовано смислову різницю між поняттями «компетентність» і «компетенція».

Ключові слова: компетенція, компетентність, професійна компетентність, компетентнісний підхід.

Актуальність теми дослідження статті полягає у стрімких глобалізаційних і технологічних змінах українського суспільства на межі ХХ-ХХІ ст. тісно пов'язаних зі зміною способу життя громадян, переорієнтуванням ними усталених норм і цінностей, у тому числі й у системі освіти. Основною тенденцією останніх десятиліть є підготовка висококваліфікованих, конкурентноспроможних фахівців, із високим творчим потенціалом, компетентних, відповідальних, здатних до ефективної роботи за фахом на рівні світових стандартів. На сучасному етапі модернізації системи освіти в Україні особливою гостротою й актуальністю набувають питання забезпечення конкурентоздатності випускників ВНЗ медичного профілю, що ґрунтується на методичних засадах ефективного формування професійно значущих умінь і навичок майбутніх лікарів, урахуванні особливостей становлення у них професійно значущих якостей на основі формування професійної компетентності студентів.

Вітчизняна педагогічна термінологія, окрім традиційних та зрозумілих понять «знання–вміння–навички», починає використовувати цілу низку нових категорій, що складають основу компетентнісного підходу в освіті. Це знайшло відображення у словниках філософського та іншомовного спрямування, довідкової педагогічної літературі. Науковці активно послуговуються такими дефініціями, як «компетентнісний підхід», «компетентність» («компетентності»), «компетенція» («компетенції»), використовують їх для обґрунтування детермінації явища «професійна підготовка», різних аспектів професійної підготовки майбутніх фахівців у ієрархії цілісної структури загальних, особливих, якісних і атрибутивних ознак та професіоналізму.

На основі аналізу наукових джерел, було визначено напрями досліджень, у яких використовуються ці терміни, що дало змогу розподілити їх на такі групи:

1) дослідницькі пошуки, що стосуються компетентнісного підходу;

- 2) наукові праці стосовно розмежування понять «компетенція» і «компетентність»;
- 3) дослідження щодо формування різних видів компетенцій і компетентностей;
- 4) цілеспрямоване формування професійної компетентності майбутніх фахівців різних профілів фахової підготовки, зокрема лікарів.

Із метою визначення особливостей компетентнісного підходу в професійній підготовці майбутніх лікарів, було враховано його сутність як засобу модернізації професійної освіти (за Е. Зеєром); розглядалися передумови та історія його становлення (І. Бургун); світовий досвід, проблеми та перспективи реалізації компетентнісного підходу в освіті (О. Бермус) та українські перспективи (Н. Бібік, Л. Ващенко, О. Локшина) тощо. Так, М. Степко звертав увагу на те, що є прийнятним, а що проблемним у компетентнісному підході для вищої освіти України. У дослідженнях особливостей впровадження компетентнісного підходу в навчальний процес вищого навчального закладу підкреслювалося, що це – перспективний напрям розвитку сучасної освіти, її найважливіший орієнтир і умова підготовки сучасного конкурентноспроможного фахівця.

Мета статті полягає у тому, щоб проаналізувати термінологію основних понять компетентнісного підходу в підготовці майбутніх лікарів.

Сутність компетентнісного підходу в сучасних наукових дослідженнях часто має діаметрально протилежні бачення. Одні науковці розглядають компетентнісний підхід як шлях формування стандартів професійної освіти, а інші, зокрема деякі російські вчені, – показником або наслідком подальшого поглиблення кризи в освіті.

У контексті якості освіти науковці, з метою розуміння компетентнісного підходу, використовували поняття «компетенції». Так, за визначенням І. Зимньої, ключові компетенції – це нова парадигма результатів сучасної освіти [2], а А.Хуторської вважав їх компонентом особистісно орієнтованої освіти. Наукові пошуки дослідників спрямовувалися і на вивчення процесів формування професійних компетенцій у вітчизняній професійній освіті.

Слід зазначити, що в літературних джерелах одночасно використовувалися смислово споріднені та співзвучні поняття «компетенція» і «компетентність», тому в нашому дослідженні враховано різні підходи науковців, котрі розглядали сутність цих дефініцій на основі аналізу досвіду теорії та теорії досвіду, здійснювали поняттєво-термінологічний екскурс, обґрунтовували перехід від літературної компетенції – до життєвої компетентності, організовували педагогічний дискусійний клуб: «Компетенція і компетентність: скільки їх?», визначали ключові компетентності у європейському

баченні, пропонували до впровадження технологію формування професійних компетенцій фахівця та класифікували професійно-особистісні компетенції, наприклад.

Ми погоджуємося з думкою І. Зимня, що результативно ключовою основою компетентнісного підходу є сформованість ключових компетентностей [2]. Також у нашому дослідженні враховувалися результати наукових пошуків інших учених, спрямованих на виявлення, розвиток і реалізацію компетентності в сучасному суспільстві, на дослідження соціального аспекту компетентності освіти, на класифікацію компетентностей та ін.

У результаті окреслених наукових досліджень, обґрунтовано контекстність, комплексність і креативність компетентнісно-орієнтованої професійної освіти, поєднано загальну культуру людини із її соціально-професійною компетентністю, визначено окремий напрям наукового пошуку – формування професійної компетентності майбутніх фахівців. Науковці визначали місце дефініції «професійна компетентність» у термінологічному полі сучасних наукових досліджень, конкретизували її види, досліджували будову і розвиток професійної компетентності майбутнього фахівця з вищою освітою, аналізували сучасні підходи до розвитку професійної компетентності студентів в освітній системі сучасного вищого навчального закладу, обґрунтовували теоретичні та методичні засади моделювання і формування фахової компетентності та ін.

На основі аналізу наукових літературних джерел конкретизуємо сутність дефініцій «компетентнісний підхід», «компетенція», «компетентність» і «професійна компетентність», які використовувалися у нашому дослідженні.

Всебічне і ґрунтовне дослідження сутності поняття «компетентнісний підхід» свідчить, що в сучасній освіті цей термін розглядається науковцями, як шлях модернізації сучасної професійної освіти, найважливіший орієнтир її розвитку й одна з основних умов професійної підготовки конкурентоздатного фахівця у вищій школі, як сукупність загальних принципів визначення цілей, добору змісту, організації освітнього процесу, оцінки результатів і шлях до формування стандартів професійної освіти.

Однак окремі науковці висловлюють і критичні погляди щодо компетентнісного підходу як такого, що має штучний характер, зокрема, С. Рибаків вважає його механічним запозиченням ідей західної психолого-педагогічної практики, що поглиблюватиме кризу в галузі освіти [5]. Тому формується думка, що в теорії та практиці запровадження компетентнісного підходу у вищих навчальних закладах України мають місце розбіжності методологічного і технологічного характеру.

У дискусії стосовно компетентнісного підходу основними напрямами є, з одного боку, намагання провести чітке розмежування між ключовими поняттями «компетенція» та «компетентність», а з іншого – переконання, що така диференціація не є суттєвою для освітньої практики. Так, О. Овчарук стверджує, що останнє притаманне західним дослідникам, а також українським і російським, які поділяють можливість такого теоретичного «об'єднання» (І. Зимня, Л. Болотов та ін.) [3].

Говорячи про контекстність, комплексність і креативність компетентнісно-орієнтованої професійної освіти, ми погоджуємося з думкою Н. Кропотової, котра перекладає кваліфікаційні моделі фахівця, цілі та зміст професійної освіти, вимоги до окремих складових професійної підготовки на «мову компетенцій» [4, с. 85].

Щоб конкретизувати сутність компетентнісного підходу в контексті сучасної освіти, слід враховувати й історичні аспекти його формування. І. Зимня визначає такі хронологічні етапи становлення компетентнісного підходу в освіті: перший етап – 1960-1970 роки, другий етап – 1970-1990 рр., третій етап – із початку 1990-х років до теперішнього часу [2].

Серед понять «компетенція», «компетентність», «компетентнісний підхід», які найчастіше вживаються у сучасній науці, першим було використано поняття «компетенція» у 1965 році в Масачусетському університеті. Саме у США у 60-70 роки ХХ ст. (перший етап) почала формуватися орієнтована на компетенції освіта (competence-based education – CBE).

А. Хуторської у своєму дослідженні орієнтовану на компетенції освіту (CBE) розглядає як результат реалізації компетентнісно-

го підходу (CBE-підходу) в навчанні. Він, як і І. Зимня, характеризує саме три етапи розвитку компетентнісного підходу.

На першому етапі (1960-1970 рр.) основною вихідною є впровадження в науковий обіг поняття «компетенція», яке А. Хуторської визначає як сукупність взаємозв'язаних якостей особи (знань, умінь, способів діяльності, досвіду), наперед задану соціальною вимогою до освітньої підготовки особи, що необхідно для її якісної продуктивної діяльності в певній галузі [9]. Саме в цей період було закладене сучасне розуміння відмінностей між поняттями «компетенція» і «компетентність», а порівняльне поняттєво-термінологічне обґрунтування цих дефініцій стало предметом теоретичних пошуків багатьох дослідників.

Проаналізувавши теоретичні здобутки вітчизняних і зарубіжних науковців, у яких розкривається сутність і висвітлюються різні трактування цих споріднених понять, можна стверджувати, що одностайної думки й усталеного загальноприйнятого тлумачення зазначених дефініцій немає. Проведемо порівняльний аналіз сутності понять «компетенція» і «компетентність».

У Словнику іншомовних слів за редакцією О. Мельничука поняття «компетентність» розкривається як обізнаність, поінформованість, авторитетність. Компетентний (від лат. належний, відповідний) має два значення: 1) досвідчений у певній галузі, якомусь питанні; 2) повноважний, повноважний у розв'язанні якоїсь справи. Компетенція (від лат. – взаємно прагну; відповідно, підходжу) – це сфера повноважень якої-небудь організації, установи або особи; коло питань, у яких дана особа має певні повноваження, знання, досвід [6, с. 345]. Тому в нашому дослідженні слово «компетентність» використовується для позначення особистих якостей майбутніх лікарів, а термін «компетенція» – у сенсі повноважень лікарської діяльності.

В інших джерелах знаходимо ідентичне розуміння цих понять. У Словнику іншомовних слів, укладеному Л. Пустовіт, тлумачення зазначених термінів подано в такій інтерпретації: компетентний (від лат. – належний, відповідний) – 1) правосильний; 2) той, що знає, володіє необхідною інформацією, авторитетний у чомусь. Компетентність – 1) авторитетність, обізнаність; 2) володіння компетенцією. Компетенція – 1) коло повноважень якогось органу чи посадової особи; 2) проблема, про яку в кого-небудь багато інформації, що дає йому змогу фахово її розв'язати [7, с. 541].

У тлумачно-словниковій літературі науковці трактується компетентність як поінформованість та ерудованість особи.

За англо-українським словником слова «competence» і «competency» ототожнюються, оскільки мають два основних значення: спроможність і правомочність. В оxfordському словнику сучасної англійської мови подано таке трактування поняття «competence, -су»: 1) здатність (до діяння, задач тощо); 2) правомочність; а «competent»: 1) відповідно кваліфікований (до діяння, задач тощо), підходящий (до дії), 2) уповноважений. Згідно Глосарію термінів Європейського фонду освіти «...термін компетентність визначається у тих самих значеннях», що і компетенція.

Другий етап розвитку компетентнісного підходу (1970-1990 рр.) – це широке використання понять «компетенція» і «компетентність» не тільки в теоретичних і практичних сферах мовної комунікації, а й для характеристики професіоналізму в різних галузях діяльності людини. Із 80-х років ХХ ст. цими поняттями стали активно послуговуватись у педагогіці, про що свідчать дослідження з формування різного виду компетентностей і компетенцій (О. Бабаян, І. Зимня, Т. Ісаєва, В. Луговий, З. Підручна та ін.).

У вітчизняній педагогіці існуючі підходи науковців до розуміння і використання понять компетентності та компетенції можна розподілити на кілька угруповань, у яких ці дефініції перебувають у певних взаємозв'язках і залежностях між собою.

Найкраще розкриває взаємозв'язок і взаємозалежність аналізованих понять визначення, подане в контексті теоретичних і методичних засад моделювання фахової компетентності керівників закладів освіти, що трактує компетенцію як поняття, яке стосується роботи і характеризує сферу професійної діяльності, в якій працівник є компетентним, у той час як компетентність – це поняття, яке стосується людини, розкриває аспекти її поведінки і забезпечує професійно якісне виконання роботи [8, с. 298] на

основи належного рівня фахової підготовки у результаті здобуття професійної освіти.

Науковцями виокремлені ключові компетенції та ключові компетентності, близькі за змістом, що свідчить про спорідненість понять «компетенція» і «компетентність». Зокрема, в програмі Ради Європи (Берн, 1996 р.) поставлене питання про те, що для реформ освіти суттєвим є визначення ключових компетенцій (key competencies), які покликані набути студенти для здобуття вищої освіти і для успішної майбутньої роботи. На думку науковців процес використання є компетенція в дії.

Робоча група українських науковців і практиків (О. Саченко, Н. Бібік, Л. Ващенко, О. Овчарук, О. Пометун та ін.) розробляла теоретичні та прикладні питання запровадження компетентного підходу в освіту України. У результаті запропоновано такий перелік ключових компетентностей у навчанні, якими покликаний оволодіти і майбутній лікар:

1) навчальна (навчальна діяльність майбутнього фахівця, належна теоретична фахова підготовка, вироблення практичних умінь і навичок професійної діяльності та здобуття певного досвіду для роботи за спеціальністю);

2) громадянська (аккумуляція здатності студента у сфері суспільно-політичного життя, уміння захистити власні права і обов'язки як громадянина і як кваліфікованого фахівця, що потребує ґрунтовної професійної підготовки, яка є основою професійної компетентності);

3) загальнокультурна (розвиток культури особистості та суспільства у різних аспектах, зокрема, у професійному);

4) інформаційна (здатність студента орієнтуватися не тільки в інформаційному просторі взагалі, а ще й володіти та оперувати інформацією стосовно професійної діяльності і перспектив професійного зростання);

5) соціальна (сформованість у студента здатності функціонувати в соціумі як члена різних соціальних груп (у тому числі, й професійних), уміння співпрацювати з усіма іншими представниками співтовариства);

6) здоров'язберігаюча (спрямованість на збереження фізичного, соціального, психічного та духовного здоров'я, сформованість знань про здоров'яруйнівні фактори впливу в професійній

діяльності, про способи збереження і підтримання здоров'я та ін.), що актуальні для роботи лікарів.

Наведені тлумачення пояснюють спорідненість і відмінність між поняттями «компетенція» і «компетентність», трактуючи компетенцію як еталон ефективної діяльності в певній предметній галузі, а компетентність – як рівень опанування працівником компетенцій. Отже, компетенції складають основу змісту професійної діяльності будь-якого працівника.

Третій етап дослідження поняття «компетентність», починаючи з 1990 р., пов'язують із науковими доробками А. Маркової, котра висвітлювала теоретичні аспекти психології професіоналізму. Дослідниця проаналізувала професійні компетентності, виокремлюючи в них чотири види (спеціальну, соціальну, особистісну, індивідуальну) і визначаючи чотири блоки: професійні знання; професійні вміння; фахові психологічні позиції, установки, обумовлені професією; особистісні особливості, які забезпечують оволодіння особою фаховими знаннями і вміннями.

В енциклопедичній літературі педагогічного спрямування уточнюється поняття «компетентність» як таке, що формується у процесі навчання, але набувається людиною не лише під час вивчення предмета чи групи предметів, а й за допомогою засобів неформальної освіти, внаслідок впливу середовища тощо. Акцентується увагу на тому, що компетентність у навчанні як характеристика результатів цієї діяльності широко використовується в освітніх системах європейських країн, США та Канади. В останнє десятиріччя проблеми компетентно орієнтованої освіти розглядаються міжнародними організаціями – ЮНЕСКО, ЮНІСЕФ, Радою Європи, Організацією європейського співробітництва та розвитку, Міжнародним департаментом стандартів, які узагальнили доробок педагогів із усього світу [1, с. 408].

Отже, навчання у вищій медичній школі спрямовується на формування компетентності майбутнього лікаря, що в перспективі сприятиме досягненню професійного успіху, тому така компетентність визначається як професійна компетентність.

Перспективи подальших наукових пошуків вбачаємо у розробці методичних матеріалів для цілеспрямованого формування професійної компетентності майбутніх лікарів на основі реалізації компетентного підходу.

Література та джерела

1. Енциклопедія освіти / [Акад. пед. наук України; голов. ред. В. Г. Кремень]. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
2. Зимняя И.А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата современного образования [Електронний ресурс] / И.А.Зимняя // Интернет-журнал «Эйдос». – 2006. – 5 мая. – Режим доступу до журн. : <http://www.eidos.ru/journal/2006/0505.htm>
3. Компетентний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: бібліотека з освітньої політики : колективна монографія / Н.М.Бібік, Л.С.Ващенко, О.І.Локшина та ін.; під заг. ред. О.В.Овчарук. – К.: К.І.С., 2004. – 112 с.
4. Кропотова Н.В. Компетентностно-ориентированное профессиональное образование: контекстность, комплексность, креативность / Н.В.Кропотова // Профессионализм педагога в контексте Европейского выбора Украины: зб. статей за матеріалами міжнар. наук.-прак. конф. [«Професіоналізм педагога в контексті Європейського вибору України»]. (Ялта, 25-28 вересня 2006 р.). – Ялта : РВВ КГУ, 2006. – Ч. 1. – С. 84–90.
5. Рыбаков С. Компетентностный подход как дальнейшее углубление кризиса в образовании [Електронний ресурс] / Сергей Рыбаков. – Режим доступу : <http://coolreferat.com/>
6. Словник іншомовних слів / за ред. чл.-кор. АН УРСР О.С.Мельничука. – К.: Гол.ред. Укр. рад. енци., 1985. – 966 с.
7. Словник іншомовних слів : 23000 слів та термінологічних словосполучень / уклад. Л.О.Пустовіт та ін. – К. : Довіра, 2000. – 1018 с.
8. Теоретичні і методичні засади моделювання фахової компетентності керівників закладів освіти: монографія / Г.В.Сльникова, О.І.Зайченко [та ін.]; за ред. Г.В.Сльникової. – К.; Чернівці: Книги-XXI, 2010. – 460 с.
9. Хуторской А.В. Ключевые компетенции и образовательные стандарты [Електронний ресурс] / А.В.Хуторской // Интернет-журнал «Эйдос». – 2002. – Режим доступу до журналу: <http://www.eidos.ru/journal/2002/0423.htm>

В статье рассматривается терминологический анализ основных понятий реализации компетентностного подхода в подготовке будущих врачей в высших учебных заведениях. Сделан упор на том, что обучение в высшей школе направляется на формирование профессиональной компетентности будущего специалиста медицины. Важной составляющей профессиональной компетентности будущих врачей определено готовность к профессионально-речевой деятельности с использованием медицинской терминологии. Обосновано смысловую разницу между понятиями «компетенция» и «компетентность».

Ключевые слова: компетенция, компетентность, профессиональная компетентность, компетентностный подход.

This article examines the analysis of the basic concepts terminology implementing competence-based approach to training future physicians in high school. The article emphasizes that the learning in high school is directed to the formation of professional competence of future specialists. Commitment to professional and language activities with the use of medical terminology is determined as an important component of professional competence of physicians. Word definition and differences between «competence» and «professional competence» are justified.

Key words: competence, professional competence, competence approach.